

# GELENEK VE MİTLERİN KAYNAĞI SÖZLÜ TARİHE ANALİTİK YAKLAŞILABİLİR Mİ? -TAŞKÖPRÜLÜZÂDE ŞAKÂİK ÖRNEĞİNDE-

Halide Aslan\*

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ankara TÜRKİYE

## **Abstract :**

*Can We do Approachable Analytics in Oral History That Source of Tradition and Myths?-In Example of Taskopruluzade's Shakaikh*

Paul Thompson, who is the expert of area, describes to oral history "the tool is using to change meaning of social history. Although there are many definitions of oral history summarizes had reviewed as ordinary human history. Oral history is a way to broaden the scope of the traditional perception of history.

Consistently has argued that acceptance of oral history as a resource. One of the questions on this subject is the oral history obstacle to analytical and critical thinking?

In this context, information is given about the famous BIBLIOGRAPHY Taskopruluzade work Sakaikh. There has been 520 scholars and wise life in this book. Including previous names of his preparing time in this work,he has not notes in the information provided. He has already borned and raised in an traditionally environment.

In our presentation, we asked the question: Can we treat the analytical Sakaikh that Taskopruluzade's work.

**Key words:** Taskopruluzade, Shakaikh, Oral history, Analytic.

## **1. Sözlü Kültür/Tarih**

Sözlü kültür/ tarih, nedir, yazılı kültür/tarih nedir? Matbaa dönemi sonrası yetişkinleri olarak bizler için sözlü kültür sadece mit ve efsane olarak karşılık bulmaktadır, ancak mesele hiç de bu kadar basit değildir. Sözlü kültür ve tarih ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalar çok eskilere dayanmamaktadır. Meseleye farklı bir açı gerektiğini düşünen ben, aslında gelenek olarak sözlü kültüre Batı'dan daha çok aşına olduğumuzu savunmama rağmen, bu konu üzerine ülkemizde yapılan çalışmaların yeni ve az olduğunu kabul etmek durumundayım [1]. "Sözlü tarih" ile ne kastediyoruz? sorusuna, Paul Thompson; "Tarihin değişen toplumlardan ve kültürlerden insanları dinleyerek ve onların hatıralarını, deneyimlerini kaydederek yorumlanmasını" kastedtiğini ifade etmektedir [2].

"Sözlü tarih, her zaman için temelinde disiplinlerarası bir yöntem olmuştur: Sosyologlar, antropologlar, tarihçiler ya da edebiyat ve kültür alanlarında çalışanlar ve diğerleri için bir kesişme alanıdır. " der ve sözlü tarih ve sosyal ya da gelişme çalışmaları arasında bağlar olduğunu, iyi bir sözlü tarih çalışmasının hem niteliksel hem de niceliksel araştırmadan elde edilen kanıtları ilişkilendirdiğini, ifade ederek devam eder sözlü tarihin neliğini anlatmaya. Daha sonra da "Hangi konuların sözlü tarih araştırma çalışmaları için özel bir güçlü yanları ve potansiyelleri vardır?" sorusuna cevap verir "Dört noktaya vurgu yapmak istiyorum: Gizli kalmış

\* Adres: İslam Tarihi Anabilim Dalı İlahiyat Fakültesi Ankara Üniversitesi, 06500, Ankara TÜRKİYE. E-mail adres: haslan@ankara.edu.tr, Tel: +903122126800 Fax: +903122123762.

sesler, gizli kalmış alanlar, sözlü gelenekler ve yaşamlar yoluyla bağlantı kurmak.” Her kadın ve erkeğin anlatacağı hikayeleri olduğundan yola çıkar.

Thompson konu ile ilgili görüşlerini; “Sözlü tarihin en güçlü yanlarından biri de hem insanların, kendilerini ortaya koyabilmesi, hem de benzer bir biçimde, yaşam hikayelerini dinleme sürecinde bir araştırmacının kendini katı sosyal yapılar içinde tutsak olma duygusundan özgürleştirebilmesidir. Yaşam hikayelerini dinleme süreci, bireylere, toplumda sessizce yaşasalar bile kendi yaşamlarının ne denli önemli ve değerli olduğunu görme fırsatı vererek onları güçlendirir.” sözleriyle bitirir [3].

Thompson’un bu tespitlerini, bizdeki sözlü kültür ve tarihe de aynen uygulayabiliriz. Özellikle çok farklı milletlere, devletlere, medeniyetlere ev sahipliği yapan Anadolu, sözlü kültür ve tarih cenneti olduğu düşünülürse...

Sözlü kültür üzerine çalışanlardan birisi olan Walter J. Ong ise bir adım daha ileriye giderek sözlü kültürün yazınsal kültürden daha değerli, daha eski ve daha çok sahiplenilmesi gerektiği üzerinde durur çalışmalarında. “İnsanoğlu konuşa konuşa toplum denen birliği oluşturduktan çok sonra yazıya geçilmiş ve bu geçiş hemen bütün toplumları kapsamamıştır.” der. Gerçekten de insanoğlu 30-50 bin yıldır var olmakla birlikte eldeki ilk yazı örnekleri sadece 6000 yıllık geçmişe sahiptir [4].

Ong, yazınsal kültürün insanı ve belleğini nasıl sınırladığı ile ilgili tespitlerine şöyle devam eder: “Kelimelerin sözlü kültürde sesle sınırlanması, anlatım biçiminin yanı sıra düşünme sürecini de etkiler. Ne anımsayabilirsek onu biliriz.” [5] “Sözlü kültür metinden yoksundur, Peki bilgi kaynaklarını nasıl derleyip anımsanabilir kılar? Başka bir deyişle ‘Sözlü kültürde düzenli bir biçimde ne nasıl bilinebilir?’ İnce ince irdelenen bir şey, insan aklında nasıl kalabilir? Bunun tek cevabı vardır: anımsanabilir şeyler düşünerek.” [6] Ong’un bu ifadeleri, İslâmî eğitimin temel taşlarından birisini oluşturan ezbere dayanan eğitimi akla getirmektedir. Hoca talebe arasında birebir ilişki ve iletişime dayanan bu süreçte, talebe, hocasıyla eserini okur, ezberler ve üzerinde tartışır. Bunun da belleğin gücünü artıracığı muhakkaktır.

Ong, çalışmasında, uzun zamandır, itibar kaybetmiş, değersizleşmiş hatta ilmî olarak bile kabul edilmeyen sözlü kültürün özellikleri hakkında bilgiler vermeye devam eder. “Birincil sözlü kültürlerde düşünme ve anlatım biçimi şu ortak özellikleri sergileme eğilimindedir, ancak bunların yazın kültüründeki kalıplardan ayırmak gerekir, bunlar sadece örneklerde gördüklerimizdir:

- Yan cümle yerine ekleme,
- Çözümleme yerine kümeleme,
- Bol tekrarlı ya da “Bereketli”

- Tutucu ya da gelenekçi,
- İnsan yaşamına yakın,
- Mücadeleci eda,
- Mesafeli olmak yerine duygudaş ve katılımcı,
- Değişmeyen Ortam Dengesi,
- Soyut Değil Duruma Bağlı, [7]

Ong, daha sonra sözlü kültürde ezber yeteneğinin hazine olması üzerinde durur. Yazınsal kültürde çok da anlaşılabilir bir durum değildir bu. Homeros şiirleri üzerine verdiği örnekle anlatmak istediğini açıklar. İlyada ve Odyssea destanlarının sözlü yapıtlar olduğunu kanıtlayan Milman Parry ve Albert Lord'un çalışmalarından bahseder. İlyada ve Odyssea'nın dizeleri hiç şaşmaz. Kelimesi kelimesine ezberlemediği takdirde bir ozan, birisi uzun, ikis kısa heceli altı hece ölçülü binlerce dizede oluşan bu anlatıyı nasıl söyleyebilir? Bu dizelerdeki altılı ölçünün tek tek kelime birimlerinden değil, kalıplardan, geleneksel malzemeyi işlemek için kullanılan kelime kümelerinden oluştuğu kanıtlanmıştır. Ozanın altılı ölçüye uyan cümleciklerden engin bir dağarcığı vardır. Ayrıca, Goody ve diğer araştırmacıların bulgularına değinen Ong, sözlü gelenekten olanların bazen şiir veya başka sözlü sanat biçimlerini kelimesi kelimesine ezberlemeye gayret ettiklerini göstermiştir [8].

Ong'un bu tespitleri bizdeki genelde sözlü tarihte, özelde de bu tebliğe konu olan Taşköprülüzâde ve eseri için de geçerlidir. Yukarıda da değinildiği üzere, o dönemin eğitimi dolayısıyla Taşköprülüzâde de çağdaşı olan diğer ilim adamları gibi yazınsal yetenekten yoksun olmamasının yanısıra, ezber yeteneği oldukça gelişmiş durumda idi. Ong'un zaman zaman ifade ettiği üzere, bu durum, okur-yazarlardan oluşan dönemimiz entelektüellerince yadırganabilir bir durum olabilmektedir. Ancak bu, bu tür eserlerin güvenilirliğini matbaa ve yazına sırtını dayamış bu çağ aydınlarımız için daima sorgulanmasına sebep olmalı mıdır?

Son zamanlarda yapılan çalışmalar artsa da, sözlü tarih, ilim camiasında, halen üvey evlat muamelesi görmektedir. Ancak bu konuda çalışanlardan bir diğer isim Stephan Caunge, daha olumlu ve umut dolu tespitlerde bulunur ve Thompson'u destekler. "Sözlü tarih doğal olarak antropoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi disiplinler ile bağlar kurar, böylece tarih içinde yeni engeller yaratmaktansa, tarih ile insan deneyimlerine daha geniş bir bakış arasındaki engelleri zayıflatır. Bu meydan okuma ne derece başarılıdır ve sonuçları kalıcılık vaad etmekte midir? İnsanlar sözlü tarihi, örneğin tarihte istatistiklerin kullanılış biçiminde olduğu gibi özel bir şey olarak görmeyi bıraktıklarında esas sınav gerçekten tamamlanacaktır, çünkü her kaynak incelenen şeye nitelik katar ve belli perspektiflerin ulaşılan sonuçları etkilemesini kesinleştirir."

“Tarihçiler kitaplarının giriş bölümünde sözlü kaynak kullanmalarını meşrulaştıran bölümler bulundurma ihtiyacı hissetmediklerinde sözlü tarihin geleceği güvence altına alınmış olacaktır. O zaman tarih, yazıldığı sürece bunun bir bölümü tamamen sözlü tarih olacak, bir bölümü de kısmen sözlü kanıtlara dayanacaktır. Elbette modalar, sözlü kanıtların öneminin zaman içinde artıp azalmasına neden olacaktır, ama bu kanıtlar, üzerinde çalışılması doğal olan mevcut malzemeler içinde, belgelere dayanan kanıtların yanında kabul görecektir. Bu bakımlardan sözlü tarih hakiki bir mevzi kazanmış olduğu işaretlerini vermektedir.” [9] Ancak devamında endişesini dile getirmek zorunda hisseder kendisini: “... Dolayısıyla şu anki tehlike bir kayıtsızlık tehlikesi değil, ama gerçek tarih ve sözlü tarih ayrımı korunarak sözlü tarihin ikinci sınıf bir statüye kalıcı olarak yerleştirilme riski hala mevcut.” [10]

Ülkemizde son zamanlarda, özellikle sözlü tarih çalışmaları, bölgesel, yerel ve özel konular seçilerek yapılmaya çalışılmaktadır. Bu konuda malzeme zenginliğine sahip olunmakla beraber, yöntem açısından hala bazı sıkıntılar söz konusudur. Bu eksiklikler de zamanla aşılabacaktır [11]. Sözlü kültürün analitik ve eleştirel bakış açısıyla sorgulanamayacağını, çünkü unutan bellek hatıralarından ibaret olduğunu savunan fikirler artık yerini bu alanın da sosyal bilimlerde önemli bir yeri olduğu düşüncesine bırakmıştır.

## 2. *Sözlü Kültür/Tarihin Çıktılarından Birisi Biyografi Yazma*

Biyografi yazma geleneği her kültür ve medeniyette var olan ilmî dallardan birisidir. Tarihlerin canlı miraslarından bahseden bu eserler, İslam medeniyetinde geniş yer tutmaktadır. İslâm tarihinde biyografi yazımının özellikle Hz. Peygamber’in, sahâbe, tâbiîn ve sonraki nesillerin, Resûl-i Ekrem’in hadislerini nakleden râvilerin hayatını tesbit etmek amacıyla orijinal bir tür olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir. İslâm Tarihi yazın geleneğinde biyografi (biyografya) kitapları “siyer, terâcim, tabakat, vefeyât” gibi isimlerle anılır. Bunlardan siyer/sîret, özellikle Hz. Peygamber’in hayatına dair eserler için kullanılan bir terim şeklinde yaygınlık kazanmış olmakla birlikte diğer biyografiler için de kullanılmaktadır [12].

Sözlükte “üst üste olan iki şeyin birbiriyle uyuşması, derece, mertebe ve konum bakımından örtüşmesi” anlamındaki tabak (tabaka, çoğulu tabakat) “sınıf, zümre” mânalarına da gelir. Kelimenin aslı olan tabk (el vb. bir şey kapalı olmak) az kullanılır. İslâm geleneğinde sahâbe, tâbiîn, âlimler, edip, şair ve sanatkarlar, sûfiler, düşünürler ve ayırıcı niteliklere sahip olan kişilerden söz eden telif türünü ifade eder [13]. İslâm dünyasında en eski ve en meşhur tabakat kitaplarının başında İbn Sa’d’ın et-Tabakâtü’l-kübrâ (Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr) adlı eseri gelmektedir. Kitap Hz. Peygamber’den sonra sahâbe, tâbiîn, tebeu’t-tâbiîn ve ardından gelen nesli çeşitli açılardan gruplandırarak biyografilerine yer vermektedir [14].

Türk Edebiyatında duruma baktığımızda, biyografi türündeki eserlerin gelişimi özellikle İslamiyet’in kabulünden sonra doğu edebiyatları ile paralellik göstermiştir. Türk edebiyatında bu türlere olan ilgi öncelikle çeviriler ile kendini gösterir. Bu tür, menâkıb [15], kısas [16], vefeyât,

mecâlis, ensâb, fihrist, şecere [17], tezkere [18], sicil, siyer [19] gibi adlar altında sürdürür [20]. Bu eserlere benzer hayat hikâyelerine verilen son isim Batı edebiyatının etkisiyle bir edebî tür adı haline gelen biyografi olmuştur [21]. Tanzimat dönemi ile Batı kültürünün etkisiyle biyografi yönünde bir dönüşüm başlarsa da gelenekten kopuş kolay olmaz. Biyografi bu dönemden sonra zaman içinde yüzünü tamamen batıya dönen bir edebî türdür. Ancak incelediğimiz dönemde henüz tümüyle yüzünü doğudan batıya çeviren bir biyografi anlayışından söz edilemez [22].

### 3. *Taşköprülüzâde Şakâuk Eseri*

Eser hakkında yapılan çalışmada, tanıtım şu şekildedir: Eserin tam adı eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Oşmâniyye'dir. Osmanlı literatüründe toplu ulemâ biyografilerinin ilk derlemesi olma özelliği taşımakta olup yazılış sebebi müellifi tarafından bu alanda büyük bir boşluğun bulunmasıyla açıklanır. Taşköprizâde ulemâ menkıbelerine düşkün olduğunu, Arap ve İran âlimlerinin menâkıbı kaleme alındığı halde Osmanlı ulemâsına dair böyle bir eser yazılmadığını belirterek ulemâdan birinin (muhtemelen Zenbillizâde Fudayl Çelebi) ricası üzerine eş-Şekâik'ı telif ettiğini belirtir. Nu'mânî lâlelerle ilgili bu adlandırma, seçkin Osmanlı Hanefî ulemâsı ve meşâyihinin biyografisini toplamış olmasına telmihen mezhebin kurucusu Nu'man b. Sâbit'le yapılmış bağlantıya da işaret eder. Arap edebiyatının tabakat geleneğine göre kaleme alınan eser, daha önce yazılmış birkaç örnek olmakla beraber

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan telif tarihi olan 965 (1558) yılına kadar gelen eserde her padişah dönemi "tabaka" ana başlığı altında ele alınmış, dönemin ulemâsı ve meşâyihî hakkında bilgi verilmiştir. On tabakadan oluşan eserde 371'i âlim, 150'si şeyh olmak üzere toplam 521 kişinin hayatı anlatılmıştır. Sıralamada ölüm tarihleri esas alınmış ve şahısların daha ziyade tadrîs, kazâ, telif, tâlim terbiye ve irşad faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Ulemâ arasında dönemin düşünür ve hekimlerinin de biyografileri verilmiştir. XIII. yüzyılda yaşayan Hacı Bektâş-ı Velî'nin I. Murad devri meşâyihî arasında gösterilmesi, muhtemelen Yeniçeri Ocağı'nın bu padişah zamanında teşkilâatlanmasıyla ilgili menkıbeden dolayıdır. Yine II. Murad döneminde yaşamış olan Kadızâde-i Rûmî, I. Murad devrinde anlatılmıştır. Aynı şekilde Tapduk Emre ve Yûnus Emre gibi şahsiyetlerin biyografilerine Yıldırım Bayezid dönemi mutasavvıfları arasında yer verilmiş, II. Murad devri mutasavvıflarından Hacı Bayrâm-ı Velî ise Yıldırım Bayezid döneminde anlatılmıştır. Müellifin 961'de (1554) gözlerini kaybetmesinden sonra ezberinden yazdırdığı eser 25 Ramazan 965'te (11 Temmuz 1558) tamamlanmış, karşılaştırması aynı yılın 26 Şevvalinde (11 Ağustos) bitirilmiştir. eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye'nin başlıca kaynaklarının kendi müşahede ve izlenimleri, babası ve dedesinden duydukları, bazı resmî tayin listeleri olduğu söylenebilir. Gerek eş-Şekâik'ı gerekse tercüme ve zeyillerini Âlî Mustafa Efendi, Hoca Sâdeddin Efendi, Selânîkî Mustafa, Kâtib Çelebi ve Naîmâ gibi tarihçiler kaynak olarak kullanmıştır [23].

Bizim bu çalışma için kullandığımız tercüme, Prof Dr. Ahmet Subhi Fırat tarafından hazırlanan ve İ.Ü. Edebiyat fakültesi yayınları arasında (No: 3353) çıkan eş-Şekâiku'n-

Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye (İstanbul 1985) başlıklı neşri esas alan [24] Muharrem Tan'ın (İz yayıncılık, İstanbul, 2007) çevirisidir.

Taşköprülüzâde, kitabının mukaddimesinde te'lif sebebini anlatırken, öteden beri ulemâ menkıbelerini tettebbua düşkün olduğunu, arap, fars ulemâ ve âyanının menakıbı çoktan zaptedildiği halde, kimsenin, şimdiye kadar, bu memleket ulemâsı hakkında, böyle bir teşebbüse girişmediğini, Anadolu ulemâsının menâkıbını toplaması hususunda, fazl ve kemâl sâhibi birisinin de kendisine rica etmesi üzerine, Şakâik'i yazmağa başladığını söyler [25].

Şakâik ve Hadâik'in kaynakları hakkında henüz ortaya çıkmış yeterli bir araştırma mevcut değildir. Bu eserleri tanıtıcı mahiyette hazırlanmış bazı makaleler ve bibliyografik eserler bulunmaktadır. Ancak bunlar da yeterli bilgi vermemişlerdir. Taşköprülüzâde, aslında İslamî gelenekte, siyer ve tabakat geleneğini devam ettirmiştir. Yeni bir form üretmemiştir. Yukarıda bu biyografi çeşitleri hakkında bilgi verildi. Yine de esere baktığımızda, onun farklı bilgi formlarını kullandığı tespit edilmektedir. Bu bilgi formları ve örneklerine bakılacak olursa:

- **Kesin ve net veriler :**

Taşköprülü, 520 alim ve şeyhten bahseder, hepsinin doğum ve ölüm tarihlerini vermez ancak verdiği tarihler az değildir. Ayrıca zaman zaman bazı görevlere atanma tarihleri de vermiştir.

- **Suyuti, İbn Hacer'in ve Sekkânî'nin eserlerinden alıntılar:**

Molla Fenârî için: "Suyutî şöyle demiştir, "Hocamız İlâmee Muhyiddin el-Kafiyeci'den Fenari nispetinin fener yapımı zanaatına dayanmakta olduğu rivayetini duyunca şöyle dedim: Merhum babamdan dedemin şöyle anlattığını işittim ki: adı, Fenar adında bir köye nisbetle Fenârî olarak bilinmiştir." "Yine İbn Hacer şöyle demiştir: "Molla Fenârî Arapça ilimlerinin yanı sıra Meânî ve Beyân ilimlerini ve Kıraat ilmini bilirdi." [26]

Şeyh Ebu'l-Hayr Muhammed el-Cezerî için, "Buraya kadar anlattıklarımız, Şerhu'l-Miftâh adlı kitabın giriş bölümünden alınmıştır." [27]

- **Hakkında bilgi verdiği alimin eserini okuduğu/gördüğü üzere aktardığı bilgiler:**

Molla Fenârî için, "Molla Fenârî'ye ait yirmi kıt'a manzume gördüm. Bu kıtalardan her biri belli bir ilim dalını konu alıyordu. Ama merhum, devrin ileri gelenlerini sınamak için çeşitli şifreler kullanarak ele aldığı ilmin adını değiştirmişti." [28]

Molla Şihabuddin Sivâsî için, "Tasavvufla ilgili bir başka risalesini daha gördüm. Ama şu anda ismi hatırıma gelmedi. Cenab-ı Allah makamını en yüksek cennetlerde kılsın." [29]

Molla Burhaneddin Haydar Herevî için, "Molla Herevî'nin hocası Allame Sadeddin Taftazânî'nin Havâşî ale'l-Keşşâf kitabının üzerine düştüğü notları görmüştüm. Bu notlar, Seyyid şerif Cürçânî'nin hocasına yaptığı itirazlara verdiği cevapları içermektedir." [30]

Muhyiddin Kâfiyeci için, “Ben de merhum Mollanın İstisnâ konusu ile ilgili bir risalesini görmüştüm. Gerçekten de büyük küçük dememiş, bütün meseleleri teker zikretmişti.” [31]

- **Babasından aldığı bilgiler:**

Molla Buhaneddin Haydar Herevî için, “Rahmetli baba da Molla Hocasâde’ye Buhârî’nin kitabını okumuş ve ondan Hadis sahasında icazet almıştı. Aynı kitabı ben de babama okumuş ve icazet almıştım.” [32]

Molla Hocasâde için, “Rahmetli babam onun şöyle dediğini nakletmişti: “Ben hem atılğan, hem de ürkeğimdi. Bunun üzerine kendisine sordum: Bu ikisini nasıl bağdaştırıyorsunuz? Bana şöyle cevap verdi: ‘Mütalaa ve incelememi bitirdikten sonra kim olursa olsun, hiç kimseden çekinmem. Ama mütalaa bitirmedeğimde herkesten çekinir ve korkarım.’” [33]

- **Dedesine dayanan bilgiler:**

Molla Yusuf Bâlî için, “İlim ve fazilet sahibi bir kişilikti. Kardeşinin vefatı üzerine anılan medresenin müderrisliğine getirmiş ve merhum dedem de orada kendisinden ders almıştı.” [34]

Molla Muhammed b. Beşîr için, “Medresede müderris yardımcısı iken Seyyid Şerif Cürçânî’nin Havâşî Şerhi’l-Matâlî adlı kitabını okutmuştur. Merhum dedem de kendisinden bu kitabı okuyan otuz yedinci öğrencisi olmuştur. Merhum Cuma ve bayram tatilleri dışında hergün ders okuturdu.” [35]

- **Hakkında bilgi verdiği alim ve şeyhin akrabalarından aldığı bilgiler:**

Molla Fenârî için, “Torunlarından birinden şunu duydum: “Yüz ilim dahıyla ilgili meselelerin bulunduğu risale oğlu Mehmet Şah’a aittir.”” [36]

Molla İbn el-Hatib (Hatibzâde) için, “Oğlu Muhyiddin Muhammed şöyle bir olay anlatmıştır: “Molla Yegân Hac farızası için Hicaz’a giderken İznik Medresesi’ne uğramıştı. Babam kendisini büyük saygıyla karşıladı ve şehrin en güzel evinde ağırlayarak izzet ü ikramda bulundu. O sıralarda ben küçük bir çocuktum. Babam kendisine banyoyu gösterdi ve Molla Yegân banyodan çıkınca babam ayaklarını su ile yıkayarak öptü. Molla yegân da bunun üzerine şöyle dua etti: Allah her işini mübarek etsin molla Taceddin!... Molla Yegân’ın sesi hala kulaklarımda çınlar.”” [37]

- **Hakkında bilgi verdiği alimin öğrencilerinden aldığı bilgiler:**

Şeyh Ebu’l-Hayr Muhammed el-Cezerî için, “Merhumun öğrencilerinden biri şöyle yazmıştır: “Onun deryalarından susuzluğunu gideren fakir dedi ki: Rahmetli şeyhimiz H. 833 yılı Rebiü’levvel ayının bitmesine beş gün kala Cuma günü Şiraz şehrinde vefat etmiş ve kendi inşa ettirdiği Dâru’l-Kur’an’ın bahçesine defnedilmiştir. Cenazesinde hazır bulunan halkın eşrafı, avam ve havassı cenazesini taşımak, ona el sürebilmek ve feyiz alabilmek için birbirleriyle adeta yarışmışlardı. Tabutuna dokunarak feyiz alamayanlar ona dokunanlara dokunarak feyiz

almışlardı. Onun ölümüyle İslam için görülen birçok hizmet de çöküşe girmişti. Allah ondan, onun selef ve haleflerinden razı olsun”.” [38]

**- Güvenilir birinden edindiği bilgiler:**

Molla Gürânî için, “Güvenilir birinden şunu dinledim: “Bir arife günü Molla Gürânî’nin yanına gittim. Sultan Bayezıt Han’ın saltanatı dönemi, yağmurlu ir gündü. Saray hizmetçilerinden biri gelerek, şöyle söyledi: Sultan size selam ediyor ve yarın teşrif etmenizi istirham ediyor. Molla Gürânî’nin cevabı: ‘Gidemem, heryer çamur, pabuçlarımın çamura buşlaşmasından korkarım.’ Hizmetçi gitti ve çok geçmeden geri döndü. ‘Sultan hazretleri size selam ediyor ve pabuçlarınızın çamura değmemsi için bineğinizden kendisinin indiği yere inmenize müsaade ettiğini bildiriyor.’ Molla Gürânî bunun üzerine gideceğini söyledi.”” [39]

Molla Hocaşâde için, “Bursa şer’i mahkemesi katibi ve vekili Muhammed b. Eflatun’dan şunu işittim: “Sultan İkinci Bayezıt’ın Molla Hocaşâde’ye yönelik bir fermanı gelmişti. O sırada Hocaşâde Bursa müftüsü olarak görev yapıyordu. Sultan hazretleri Bursa halkından birinin davasına Molla Hocaşâde’nin bakmasını istiyordu. Hocaşâde davaya baktı, taraflardan birinin lehine karar verdi. Gerekçeli kararı benden yazmamı istedi. Ben de emre uyup yazdım. Hocaşâde kararı baştan sona iki defa okudu, diviti eline aldı, hatalarımın üzerini çizecek diye beklerken, hangi konuda düşündüğünü bilip bilmediğini sordu, ben de hayır dedim. Şöyle dedi: ‘Gerekçeli kararı çok güzel yazmışsın, ona uygun başlık arıyorum’ Müslüman olmam dışında hiçbir şeye bu kadar sevinmemiştim.”” [40]

**- ‘Rivayete göre’ şeklinde elde ettiği bilgiler:**

Şeyh Cemaleddin için, “Rivayete göre merhum, İmam Fahreddin Razi’nin dördüncü göbekten torunuydu.” [41]

Şeyh Bedreddin b. Simavna Kadısı için, “Rivayete göre Timur Tebriz’e geldiğinde alimler onun huzurunda tartışmış, ama bir sonuca varamamıştı. Bunun üzerine el-Cezeri,, tsartışan alimler arasında hakemlik etmek üzere Şeyh bedreddin’in ismini zikretti. Timur Han onu çağırttı. Şeyh Bedreddin alimler arasında hakemlik edip karar verdi. Bütün alimler de onun kararına rıza gösterdier. Alimler onun ilmî üstünlüğünü itiraf ettiler. Timur Han da kendisini bol mal ve armağanlarla ödüllendirdi.” [42]

Molla Hocaşâde için, “Rivayete göre Molla Hocaşâde, Molla Hayalî ölünceye kadar yatakta uyumamıştır. Bunun sebebi, ilmî ünü bakımından ondan duyduğu korkuydu.” [43]

***Sonuç Yerine***

Walter J. Ong’un da tespitlerinde ifade ettiğimiz üzere, yazın ve matbaa kültürüne alışık olan bizlerin, sözlü kültüre olan güvensizliğimiz, Taşköprülüzâde’nin eserini de eleştirmemize neden olmaktadır. Abdülkadir Özcan’ın eser ile ilgili tespitlerinden bahsederken de dikkat



edileceği üzere, zaman zaman dönem karıştırıldığı gözlenmiş, ancak bunun muhtemel sebepleri de ifade edilmişti. Taşköprülüzâde ve önceki dönemlerde sözlü kültürün en önemli hazinelerinden sayılan ezber ve belleği üst sınırlarda kullanma, Şakâik'da da görülmektedir. O dönem uleması, eser okuyup, ezberleyerek icazet almakta idiler. Dolayısı ile, Taşköprülü'nün, 'eseri gördüm, dediğini işittim, babamdan dinledim' ifadeleri, her ne kadar yazınsal kültür için güvenilir ifadeler gibi görünse de sözlü kültür için aynı durumu göstermez. Bunun anlamı; yazınsal kültüre uyguladığımız analitik ve eleştirel bakış açımızı sözlü kültür ve tarihe uygularken, onun kendine has formları olduğunu unutmamak gerektiğidir. En büyük hata burada yapılmaktadır.

Ayrıca şunu da ilave etmek gereklidir ki, Taşköprülüzâde'nin bu eseri, kendinden sonra yapılan çalışmalarda en önemli referans olmuştur. Bu da bu eserin kaynaklarının yazınsal kültürde yapıldığı üzere verilmemesinin, kendisinin güvenilirliğine halel getirdiği tezini çürüten durumlardan birisi olarak karşımızda durmaktadır. Sözlü kültürün belleğe dayanması dolayısıyla hala eleştirildiğini en başında vurgulamıştık, bu konuda artan çalışmalar ile sözlü kültür ve sözlü tarih çalışmalarının sayısı ve kalitesi artmakta ve eğitim ve akademi hayatımızda daha çok yer tutmaktadır. Ezberin eğitimde olumsuz getirilerinin olduğunu savunan bazı eğitimcilerin aksine, belleği daha çok kullanmanın yollarını bulmalıyız diyen uzmanların görüşleri son zamanlarda daha çok referans kabul edilmektedir. Teknolojinin ilerleyerek, beden ve zihinsel tembelliğin had safhada olduğu çağımızda, Taşköprülüzâde'nin eseri bize örnek olmalıdır.

### **Referanslar**

- [1] Özellikle tarih Vakfı'nın bu hususta yaptığı çalışmaları göz ardı etmek haksızlık olacaktır. Ancak dönem itibariyle yine de çok eskiye dayanmamaktadır bu çalışmalar. *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar (Türkiye'de Sözlü tarih Çalışmaları Konferansı 26-27 Eylül 2003-İstanbul)*, Yayına Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2006; başlıklı çalışma, Tarih vakfının bu konudaki öncülüğünün çıktıklarından sadece birisidir.
- [2] Paul Thompson, "21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar", *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar (Türkiye'de Sözlü tarih Çalışmaları Konferansı 26-27 Eylül 2003-İstanbul)*, Yayına Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2006, s. 23 (ss. 23-38).
- [3] Thompson, agm, s. 37.
- [4] Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, Metis yay. İstanbul, 2003, s. 14.
- [5] Ong, Age, s. 48.
- [6] Ong, Age, s. 49. Yazar bu ifadelerinin devamında akılda kalıcılığı artırmanın yollarını, söze verdiği anlamı, ritimsel özellikleri uzun uzun açıklar.
- [7] Ong, Age, s. 52-75.
- [8] Ong, Age, s. 75-84.
- [39] Stephen Caunce, *Sözlü tarih ve Yerel Tarihçi*, Çev. Bilmez Bülent Can, Alper Yalçınkaya, Tarih Vakfı Yurt yay, İstanbul, 201, s. 244.
- [10] Caunce, Age, s.245.
- [11] Serpil Çakır, "Sözlü Tarih Projelerinde Yöntemsel Sorunlar ve Bu Sorunları Çözme Yolları", *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar (Türkiye'de Sözlü tarih Çalışmaları Konferansı 26-27*

*Eylül 2003-İstanbul*), Yayına Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2006, s.

[12] Ahmet Yaman, “Siyer”, *DİA*, c. XXXVII, s. 316.

[13] İsmail Durmuş “Tabakat”, *DİA*, c. XXXIX, s. 289.

[14] Casim Avcı, agm, s. 299. Ayrıca Tabakat ile ilgili bkz. Chase F. Obinson, *Islamic Historiography*, Cambridge University Press, Edinburgh UK, 2004, s. 61-79.

[15] Haşim Şahin, “Menakıbname”, *DİA*, XXIX, s. 112.

[16] M. Süreyya ŞAHİN, *Kıyas-ı Enbiyâ*, *DİA*, c. XXV, s. 495.

[17] Nebi Bozkurt, “Şecere”, *DİA*, c. XXXVIII, s. 403.

[18] Haluk İpekten, *Şair Tezkireleri*, Ankara, 2002, s. 50; Mustafa İsen, *Tezkireden Biyografiye*, İstanbul, 2010, s. 7.

[19] “Siyer”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, İstanbul, 1998, c. VIII, s. 30.

[20] Gül Ayşe Akar, *Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Türk edebiyatında Biyografi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.

[21] Hamilton A.R. Gibb, *İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar*, Çev., Kadir Durak, İstanbul, 1991, s. 147.

[22] Sinem Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı’nda Modern Biyografinin Doğuşu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

[23] Abdülkadir Özcan, “eş-Şekâiku’n-Nu’Mâniyye”, *DİA*, c. XXXVIII, s. 486.

[24] Taşköprülüzâde İsmâuddin Ebu’l-Hayr Ahmet Efendi (ö. 968/1561), *Eş-Şakâiku’n-Nu’maniyye Fî Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye*, Çev. Muharrem Tan, İz yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 16-17.

[25] Behcet Gönül, “İstanbul Kütüphanelerinde al-Şakaik al-Numaniya Tercüme ve Zeyilleri”, s. 136-138, <http://journals.istanbul.edu.tr/iuturkiyat/article/viewFile/1023001398/pdf> (01.02.2015)

[26] Taşköprülü, Age, 43.

[27] Taşköprülü, Age, s. 59.

[28] Taşköprülü, Age, s. 44.

[29] Taşköprülü, Age, s. 51.

[30] Taşköprülü, Age, s.73.

[31] Taşköprülü, Age, s.81.

[32] Taşköprülü, Age, s.73.

[33] Taşköprülü, Age, s.134.

[34] Taşköprülü, Age, s. 53.

[35] Taşköprülü, Age, s.92.

[36] Taşköprülü, Age, s. 44.

[37] Taşköprülü, Age, s.103.

[38] Taşköprülü, Age, s. 55.

[39] Taşköprülü, Age, s.98.

[40] Taşköprülü, Age, s. 137.

[41] Taşköprülü, Age, s. 38.

[42] Taşköprülü, Age, s. 65-66.

[43] Taşköprülü, Age, s.141.